

Cinsiyetlendirilmiş Boş Zaman Faaliyetleri Bağlamında Gündelik Yaşamdaki Erkeklik ve Kadınlık İnşaları *

Constructions of Masculinity and Femininity in Everyday Life in Gendered Leisure Activities

ÖZET

Bu çalışma gündelik yaşam pratiklerinde toplumsal cinsiyetin yeniden üretimi bağlamında erkeklik ve kadınlık inşalarını ele almaktadır. Gündelik hayat, rutinlerden oluşan bireylerin tekrarladığı eylem ve pratiklerden oluşmaktadır. Gündelik hayatın içinde olan boş zaman ise iş ve çalışma dışında kalan serbest zamandır. Erkeklerin ve kadınların boş zaman faaliyetlerine baktığımızda bireylerin katıldıkları faaliyetlerin toplumsal cinsiyet sınırlarıyla belirlendiğini görmekteyiz. Erkeklerin boş zaman faaliyeti olarak kahvehaneye gitmesi; kadınların ise altın günlerine gitmesi araştırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Kahvehane ve altın günü cinsiyetlendirilmiş mekânlardır. Bu faaliyetlere katılım kamusal ve özel alanda gerçekleşmektedir. Erkekler kamusal alanda yer alan kahvehanelerde erkeklik sınırlarını belirlemişlerdir. Kadınlar ise özel alan olarak evlerde altın günlerinde toplanmaktadırlar. Ev toplanmasından ayrı olarak kamusal alanda altın günü yapan kadın grupları da vardır. Bu çalışmanın alan araştırmasına evde gün yapan kadınlar dahil edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Toplumsal cinsiyet, Cinsiyetlendirilmiş, Boş Zaman, Kahvehane, Altın Günü.

ABSTRACT

This research deals with constructions of masculinity and femininity in the context of gender reproduction in everyday life practices. Everyday life consists of actions and practices repeated by individuals consisting of routines. Leisure time, which is part of daily life, is the free time outside of work and study. When we look at the leisure time activities of men and women, we see that the activities in which individuals participate are determined by gender boundaries. The starting point of the research is that men go to coffeehouses as leisure time activities while women go to gold days. Coffeehouses and golden days are gendered spaces. Participation in these activities takes place in public and private spaces. Men have defined the boundaries of masculinity in coffeehouses in the public sphere. Women, on the other hand, gather in private spaces at homes on golden days. Apart from home gatherings, there are also groups of women who organize gold days in public spaces. In the field research of this study, women who organize gold days at home were included.

Keywords: Gender, Gendered, Leisure, Coffee House, Golden Day.

GİRİŞ

Bu çalışmada gündelik yaşam pratikleri mikro düzeyde incelenmektedir. Gündelik hayat sosyolojisinin kuramsal yapısına dayanarak erkeklerin ve kadınların boş zaman faaliyetlerinde cinsiyet inşalarını konu edinmektedir. Literatürde olduğu gibi gündelik yaşam ve boş/serbest zaman ayrı olarak ele alınmaktadır. Gündelik hayatın diğer yönlerinden ayrı olarak boş zamana iş dışındaki, üretim yapılmayan zaman olarak yer verilmektedir.

Toplumsal normlarla belirlenen kadınlık ve erkeklik rolleri günlük yaşam pratiklerinde çeşitli faaliyetlerde kendilerini yeniden üretmektedir. Bir boş zaman faaliyeti olarak kadın günleri araştırmanın başlangıç noktasıdır. Sosyolojik tahayyülle kadınların günlerde benlik sunumları, kadınlık rollerinin pekiştirilmesi ve kadına özgü gösteriş alanı olarak incelendiğinde böyle bir araştırma yapma amacı ortaya çıkmıştır. Gündelik yaşam pratiklerini kapsayan çalışmada toplumsal cinsiyete dair derinlemesine araştırma yapılması literatüre katacağı sonuçlar bağlamında düşünüldüğünde karşılaştırmalı analize dönüştürülmüştür. Erkeklerin boş zaman faaliyeti düşünüldüğünde kahvehaneye gitme alışkanlığı erkeklik alanını temsil eder. Burada kendilerine özel alanda hegemonik erkekliği pekiştirme mekânlarıdır. Bu bakış açısıyla kadınlık ve erkeklik inşaları karşılaştırılarak, iki cinsiyetteki farklılaşmayı ve yapılanmayı görebilmek hedeflenmiştir. Çalışmanın hedefleri bağlamında alan araştırması yöntemiyle desteklenmiştir. İstanbul Silivri ilçesinde bulunan Cevizli Kırathanesi'nde ve Kadın Altın Günü'nde doğrudan gözlem yapılmıştır. Kahvehanede bulunan erkekler ve altın gününde olan kadınlar ile

Sinem Çakır ¹

How to Cite This Article

Çakır, S. (2025).
“Cinsiyetlendirilmiş Boş Zaman Faaliyetleri Bağlamında Gündelik Yaşamdaki Erkeklik ve Kadınlık İnşaları” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:11, Issue:4; pp:678-685. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1528269>

Arrival: 16 February 2025

Published: 28 April 2025

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu çalışma Doç. Dr. Handan Akyiğit danışmanlığında Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında yürütülen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0009-0004-3081-5689. E-mail: sinem.cakir4@ogr.sakarya.edu.tr

görüşmeler yapılmıştır. Araştırma kapsamında gözlem yapılan kahvehanede 3 kişi ile birebir görüşme yapılabilmektedir.

Cinsiyetlendirilmiş mekân, cinsiyete özgü pratiklerin gerçekleştirildiği, kimliği şekillendiren ve toplumsal güç ilişkilerini yeniden üreten mekânlar olarak tanımlanmaktadır. Bu mekânlar aktörlerin pratiklerine bağlı olarak anlam kazanmaktadır. Toplumsal cinsiyetin inşasını yansıtarak bu süreci etkilemektedir (Peker Dural, 2019: 44). Belirli bir cinsiyetin kullanımına açık olan bu mekânlarda, ataerkil yapı erkek ve kadını farklı sosyalizasyon noktalarında toplamaktadır. Böylelikle toplumsallaşma alanlarını da birbirlerinden ayırmaktadır. Kendilerine ait mekânlarda cinsiyet kimliklerini daha da güçlendirmektedirler. Örnek verilecek olursa, erkekler kendilerine uygun olduğunu düşündükleri çatışma ve rekabetle kodlanan eril mekânlarda, kadınlar ise estetik objelerin ve duygusal anlatımların olduğu dişil mekânlarda ilişkilendirilmişlerdir (Görücü, 2022: 50). Örneğin erkeklerin bir araya geldikleri homososyal mekânlarda maç izleme, içki içme, sohbet etme, spor veya mesleki konularda konuşmalarında erkek kimliklerini onaylayıp yeniden üretmektedirler (Peker Dural, 2019: 36).

Bu çalışma kapsamında da erkeklik ve kadınlık inşalarının yaşamının her alanında yeniden üretildiğine değinilerek, gündelik yaşamdaki inşa süreci üzerinde durulmaktadır. Erkekler kahvehanelerde hemcinsleriyle kendi meselelerini tartışırken, alışmış oldukları erilliklerini pekiştirme imkânı bulmaktadırlar. Kadınlar ise gündelik uğraşların dışında vakit buldukları zamanda planladıkları kadın günlerinde, davranış ve söylemlerde bulunurken cinsiyet kimliklerini yeniden üretme imkânı bulmaktadırlar. Durum böyle olunca erkeklik ve kadınlık gündelik yaşam pratiğinde çok uğraş gerektirmeden devamlılığını sağlayarak, ataerkil yapıda varlığını sürdürmektedir.

Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Biyolojik olarak kadın ve erkek iki cinsiyet vardır. Bu iki cinsiyeti birbirinden ayıran unsur üreme sistemleridir. Bedendeki anatomik ve hormonal değişimler sonucunda birey bu cinsiyetlerden birine ait olur. Biyolojik tanımlamadan farklı olarak, kadın ve erkeğin farklı kültürlere ait tanımlamalarının olmasıdır (Akın ve Demirel, 2003: 73). Bu sebeple literatürde cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) doğuştan gelen ve sonradan kazanılan özelliklere göre yer almaktadır. Doğuştan gelen ve istisnai durumlar haricinde değiştirilmeyen durumlarda biyolojik cinsiyet tanımı kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet, kültürel etkenler aracılığıyla sonradan edinilen özellikleri tanımlarken kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet anlam olarak bir inşa sürecini ifade ettiği gibi toplumlara göre değişebilmektedir (Aydemir, 2019: 12). Sosyalizasyon sürecinde ve kültür aracılığıyla kadın ve erkek olma özellikleriyle hem sosyal hem de bilişsel rol ve sorumluluklarla kadın ve erkeğin toplum içerisindeki konum ve davranışları belirlenmektedir (Akpınar, 2016: 27).

Dökmen 'in aktardığı üzere, Türkçe 'de cinsiyet kavramı birçok kez toplumsal cinsiyeti de kapsayarak kullanılmaktadır. Bu durumu, toplumsal cinsiyet ayrımı yapılırken cinsiyet temelinde bir ayrıma gidilmesiyle toplumsal cinsiyetin kullanımının henüz yaygınlaşmamış olması ve kullanım açısından "pratik" bulunmamasıyla açıklamaktadır. Türkçe anlamı açısından toplumsal cinsiyet ayrımını açıklayan sözcüklerin dilbilgisine girmemiş olması insanların biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet ayrımını yapamamalarında etkisi olmaktadır. Böylelikle cinsiyet ve toplumsal cinsiyet bir bütün olarak görülebilmektedir. Dünya'da da olduğu gibi bu ayrımın çok eski olmadığı, Türkiye için de ayrımın yeni olduğu bilinmektedir. Bilimsel çalışmalarda en erken 1970'li yıllarda toplumsal cinsiyete yer verilmiştir. Araştırmalar en çok 90'lı yıllarda yapılmıştır (Dökmen, 2009: 19).

1970'li yıllarda erkekler ile kadınlar arasındaki farklılık ve ayrılıkların biyolojik temelde açıklanamayacağı, toplumsal cinsiyet gerçekliği ile erkeklik ve kadınlıkla ilgili kalıplaşmış olan yargıların kültürel olarak egemen fikirlerin etkisinde olduğunu kanıtlamaya yönelik sosyolojik ve psikolojik çabalarla çalışmalar yapılmıştır. 1970'lerin başında antropologlar ve feminist Marksistler cinsiyet ayrımının farklı toplumlarda başka biçimlerde ortaya çıktığını, bu sebeple biyolojik olarak tek tip bir ayrımcılığın olmadığını örnekler ile açıklamaya başlamışlardır. Bu çalışmalar sayesinde, toplumsal cinsiyetle erkekler ve kadınların rollerinde kültürler arası farklılıkların bulunduğu ortaya konulmuştur (Kaplan, 2015: 11).

1972'de İngiliz sosyolog Ann Oakley tarafından toplumsal cinsiyet feminist literatüre sunulmuştur. Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum (1972) adlı kitabında kadınların ezilmişliğinde cinsiyetin belirleyici olmadığını toplumsal cinsiyetle kadınlar ve erkekler arasında eşitsiz bir bölünme olduğunu öne sürerek kavramı kullanıma açmıştır. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek üzerine yüklenen, dayatılan toplumsallaşma aracılığıyla öğrenilen cinsiyet kimliğini tanımlamak için kullanılmıştır. Toplumda kültür, gelenekler, din, eğitim ve diğer kurumlar tarafından uygun görülen toplumsal roller ve sorumluluklar, davranışlar, konumlar, beklentiler, güç ve sorumluluklar, hak ve fırsatlar toplumsal cinsiyeti açıklamaktadır. Bunlar toplumsal inşa ile kadın ve erkeğe yüklenmektedir (Ecevit, 2021: 9).

İkinci Cins kitabıyla modern feminizmin yapı taşlarını oluşturan Simone De Beauvoir, toplumsal cinsiyetin doğuştan sonra gelen toplumsal inşalar sayesinde oluştuğunu söylemektedir. Amerikalı post yapısalcı düşünür ve queer teorisi çalışmaları yapan Judith Butler ise biyolojik cinsiyetin temeli olan bedeni de yeniden yorumlamanın mümkün olduğunu öner sürmektedir (Heşen, 2010: 15). Butler’de cinsiyet, bedenlerin benzetilmeye çalışıldığı hayali birer kurgudur. Toplumsal cinsiyet ise, kendi ortaya çıkışını sürekli ve düzenli olarak gizleyen bir inşadır. Kültürel bir kurgu yapılanmasıyla kendini üretme ve sürdürme konusunda kolektif bir sözleşmenin olmasıyla açıklamaktadır (Kaplan, 2015: 11).

Toplumsal cinsiyet sosyal yapılandırma sonucu oluşmaktadır, bu sebeple Kamla Bhasin değiştirilebilir olduğunu söylemektedir. Bhasin kadın ve erkek arasındaki farkı kadınların çocuk doğurması tabi bunu her kadının yapmadığını, onları beslemesi ve adet gördüğüyle açıklamıştır. Bu farktan başka erkeklerin yapıp kadınların yapamayacağı ya da kadınların yapıp erkeklerin yamayacağı hiçbir şey olmadığını söylemektedir. Kadınlar çocuk doğuruyorsa da yalnızca onların bakım vereceği anlamına gelmediğini öne sürmüştür. Erkeklerinde bakım verme işini gayetle yapabileceklerini söylemiştir. Kadın ya da erkek bedenine sahip olmakla özelliklerin, rollerin veya kaderlerin belirlenmesinin söz konusu olmadığını dile getirmiştir. Kadın erkek arasındaki haksız olan eşitsizliklerden cinsiyet ya da doğayı sorumlu tutmaz. Irk, sınıf ve kastlar arası eşitsizliklerde olduğu gibi insan icadı olmasıyla tarihsel yapıya vurgu yapmıştır. Bu sebeple eşitsizliklere karşı durulabilir, sorgulanabilir ve değiştirilebilirlerdir (Bhasin, 2003: 10-15).

Toplumsal cinsiyetle ilgili ataerkil ideolojiye vurgu yapacak olursak, toplumsal yaşamın tüm veçhelerine sinen toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadın ve erkeğin bütün ilişkilerini kuşatmıştır. Yaşamın tüm derinliklerinde olması kadınları engelleyen yönlerini görmesini zorlaştırmaktadır. Ataerkil ideoloji eşitsiz dağılımın hayat bulduğu alanlarda bunları doğallaştırır, meşrulaştırır ve normalleştirmektedir. Kadınlar ve erkekler toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle engellendikleri alanlarda en çok orada ataerkil ideolojiyi yeniden üretmektedirler (Soner, 2012: 43).

Connell toplumsal cinsiyet kuramında eşitsizliklerin nasıl sürdüğünü açıklamaktadır. Kadınlık ve erkeklik toplumun kültür ve kurumların etkisiyle biçimlenmektedir. Cinsiyet, bireysel etkinliğin kurumsal ve yapısal açıdan sınırlanarak gelişmesidir. İnsan etkinliğinin bir sonucu olarak gelişen toplumsal cinsiyetin kesintiye ve değişime de açık olduğunu belirtmektedir (Giddens, 2015:117). Bu değişimde ataerkillikten en fazla payı olan cinsiyetin erkek olduğunu belirterek, cinsiyet eşitliği için erkekliğin değişmesi ve farklı erkekliklerin inşa edilmesinden bahsetmektedir. Ataerkillikten yararlanan hegemonik erkeklik yerine farklı ve “çoğul” erkeklikler yerleştirilmelidir (Bozok, 2019: 202).

Gündelik Hayat

Toplumsal yaşam, bireylerin doğrudan veya dolaylı olarak birbirleriyle karşılaştıkları, etkileşimde ve iletişimde bulundukları çok katmanlı bir yapıdadır. Toplumsal olana dahil olabilmek belirli eylem biçimlerini, etkileşim tarzlarını ve davranış kalıplarını da kabul etmeyi getirmektedir. Georg Simmel’in (2009) belirttiği üzere bu unsur toplumsallığın önemli kurucu unsurlarından biridir. Birey toplumsal alanda eylemde bulunurken belli amaç ve nedenler doğrultusunda hareket etmektedir. Bireyin kendisiyle kurduğu öznel deneyimleri ve başkalarıyla oluşturduğu etkileşim ritüellerinde bu amaç ve nedenler yön verebilmektedir (Karal ve Mehmetoğlu, 2021: 16).

Gündelik yaşam dünyası, öznel bir anlamlandırma içinde hayatlarını idame ettiren bireyler tarafından olduğu gibi kabullenmekle kalmamaktadır. Gündelik yaşam, bireylerin düşünce ve eylemlerini belirleyen bir dünya olduğu için gerçek anlamda muhafaza edilmektedir. Bu gerçeklikte tüm gündelik faaliyetlerle derin bir ilişki içerisindedir. Gündelik hayat, farklılıklarıyla ve çatışmalarıyla birlikte tüm etkinlikleri kapsamakta onlara buluşma yerini sağlamaktadır. Bireysel ve kolektif deneyimleri kapsayarak tüm ilişkilere ev sahipliği yapmaktadır. Örneğin kültürel unsurlar aktarılırken dışardan müdahaleyle bireylere dayatılmaz. Gündelik etkileşim sırasında rutin pratiklerin içinde inşa edilmektedir (Yalçı, 2022: 33). Gündelik hayatın gerçekliğinde bireyin onu düzenleyebilme imkânı olmadığı gibi gündelik rutinler genelde refleks olarak deneyimlenmektedir. Halihazırda bulunan davranış kalıpları ve anlamlar miras olarak alınırken, normalin görünmezliğine bürünmektedir. Böylelikle dünyayı düzenlemekte ve gerekli sosyal konumlandırmaları da yapmaktadır. Bu geniş kapsam içinde insan eylemlerinin, etkileşimlerinin sahnesi ve hatta nesnesi alan gündelik yaşamı kontrol ve hedeflerine göre değiştirme isteğinde bulunmaktadır. Böylelikle hem gündelik yaşam dünyasının içinde hem de ona göre çalışıp üreterek, ilişkilerini dönüştürüp değiştirmektedir. Bu nedenle gündelik yaşam dünyasına karşı olan doğal tutumun pragmatik doğrultuda yönlendirildiği söylenebilir. Simmel, gündelik hayatta sıradan olayların daimî kar-zarar dönüşümünü, bir git-gel halinin yaratıldığını ve bir mübadele olarak zihinsel yapıya dahil olduğunu belirtmektedir (Yalçı, 2022: 34).

“Gündelik hayatı tanımlarken, içinde yaşadığımız toplumun gündelikliği doğuran özelliklerini saptamak zorunludur. Görünüşte anlamsız olgular arasından esas olan bir şey yakalayarak, olguları düzene sokarak onu

tanımlamak, bu toplumun değişimlerini ve perspektiflerini tanımlamak söz konusudur. Gündeliklik sadece bir kavram olmakla kalmaz, bu kavram “toplum”u anlamak için bir ipucu olarak alınabilir” (Lefebvre, 2007: 40).

Gündelik hayat sosyolojisine dair yürütülen tartışmalarda kavramın belirsizliğine veya muğlaklığına değinilmektedir. Gündelik yaşam düzen içindeki düzensizliği ve farklılıkları da kapsamaktadır. Bu sebeple sınırlarının hangi veçhelerle tanımlanacağı belirli değildir. Gündelik hayatın muğlaklığı ve tanımlama zorluğunun olması bizim kavramsallaştırmalarımızın, tanımlamalarımızın ve anlatılarımızın ortaya çıkmasını sağlayan temel kaynağın yine gündelik hayat olmasındandır (Esgin, 2020: 29).

Boş Zaman

Boş zaman ve serbest zaman kavramlarının ayrı ayrı kullanıldığını ya da kimi zaman bu kavramların aynı anlamda kullanılabildiğini görmekteyiz. Zaman tanımlaması yapan bu kavramda çalışma zamanı ve çalışma dışında kalan zaman esastır. Sanayileşmeyle birlikte zaman kavramına yeni bakış açıları getirilmiş “çalışma dışı zaman” anlayışı kabul görülmüştür. Çalışma dışında kalan zaman olarak fizyolojik ihtiyaçlar (yemek, uyku, temizlik vb.), sosyal ihtiyaçlar ve boş zaman şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda İngilizce “leisure time” ve “free time” kavramları birbirine yakın kavramlar olarak kullanılmakta, farklı dillerin Türkçe çevirilerinde ise tam karşılığın bulunmaması da tartışmalara yol açabilmektedir. Leisure (serbest zaman) yurt dışı literatürde yaygın olarak kullanılmaktadır. Serbest zamandan mesai dışından kalan zamandan ziyade programlanmış ve düzenlenmiş olan zaman anlamı çıkarılabilmektedir. Bu durumda boş zaman kavramının kullanılması mesai dışında kalan zamanı anlatabilmesi bakımından etimolojiye uygun olarak tercih edilmektedir (Tel, 2007: 10). Boş zaman iş/çalışma eylemlerinden geriye kalan, bağlayıcı ve zorunluluk unsurlarından uzak olan zaman bağlamında tanımlanmıştır. Bu zaman diliminde, bireyin özgür iradesiyle, kendi isteğiyle kullanacağı ve tasarrufta bulunabileceği bir alanı oluşturmaktadır (Aytaç, 2002: 232). Gündelik hayat yaklaşımı, boş zaman alanında araştırmacılara, bireylerin boş zamanı nasıl deneyimlediklerini ve anlamlandırdıklarını anlayabilmek için bir alan oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, boş zamanı yalnızca az rastlanan anlar ya da lüks aktiviteler olarak değil, günlük rutinler, sosyal etkileşimler bireysel anlamlandırmaların bir parçası olarak incelenmesini sağlamaktadır. Gündelik hayat yaklaşımıyla boş zamanın merkeze alınması iş-yaşam dengesinde karşılaşılan sorunlara ve stresli yaşam koşullarına çözüm bulabilmenin imkânlarını beraberinde getirmektedir (Hodge, 2005; Sergen, 2024: 38).

Feminist Boş Zaman

Boş zaman üzerine yapılan ilk araştırmaların çoğunda toplumsal cinsiyete dayalı norm ve beklentilerin kadınların boş zaman deneyimlerini nasıl etkilediği konusuna yer verilmemiştir. Geleneksel boş zaman çalışmaları sosyokültürel olarak inşa edilmiş olan toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların boş zaman tercihlerini ve deneyimlerini kısıtlamasına yer vermemesi sebebiyle sınırlı kalmıştır (French, 2021: 49). Geleneksel boş zaman çalışmaları için öne sürülen eleştirilerden biri de boş zaman deneyimlerinin heterojen yapısını ele alma konusunda sınırlı kalınmasıdır. Tarihsel olarak ayrıcalıklı olan grupların boş zaman deneyimlerini inceleme konusunda yeterince üzerinde durulmamıştır. Çalışmalarda özellikle zengin beyaz erkeklerin boş zaman deneyimine odaklanması, kadınlar, azınlıklar ve alt sosyoekonomik sınıfların göz ardı edilmesine neden olmuştur. Araştırma çerçevesinin sınırlı kalması diğer gruplar görmezden geldiği için onların deneyimlerinin anlaşılmasına ve farkına varılmamasına sebep olmuştur (Osgerby, 2003: 80-81).

1980’li yılların başlangıcından itibaren feminist bakış açısı ve yöntemle kadınların boş zamanlarını konu alan çalışmaların artışıyla birlikte feminist boş zaman literatürü oluşmaya başlamıştır. Literatüre kıymetli katkıları bulunan feminist araştırmacı Rosemary Deem, kadınların boş zaman deneyimlerinin sadece erkekler tarafından değil feminist araştırmacılar tarafından da ele alınmadığını eleştirmiştir. Deem bu eleştirisinin sebeplerini açıklamaktadır. Feministlerin ücretli istihdam, ev içi emek, sivil haklar ve eğitim hakkı gibi kadınların baskı altına alındığı konulara yoğunlaştığını belirtmektedir. Daha çok bu konulardaki patriyarkal yapı ve güç ilişkileriyle meşgul olmuşlardır. İkinci olarak sunulan sebepte boş zaman kavramının ve teorisinin işçi sınıfı erkeklerinin çalışma dışındaki zamanlarının analizlerinden geliştirildiğini belirtmektedir. Böylelikle feministlerin boş zamanı “erkek kavramı” olarak görmelerinden dolayı bu alanda yapılan çalışmaların cinsiyetçi olduğunu söyleyerek uzak durduklarını ifade etmiştir. Üçüncü olarak sunulan sebep ise kadınların boş zamanlarının aslında “görünürde yok olması”dır. Kadınların yaşamlarında boş zaman demek belirli sınırları olan, ayrı bir zaman dilimini olduğunu göstermez. Kadınlar için boş zaman tam olarak anlamı olmayan bir kavramdır. Bu kavramı tanımlamak ve gündelik yaşamda nereye denk geldiğini belirlemek pek mümkün değildir. Durum böyle olunca feminist araştırmacılar boş zaman kavramının kadınlar için anlamı olmayarak geçersiz olduğunu da ileri sürmüşlerdir (Deem, 1985: 210).

Kadınların katıldıkları aktiviteleri veya faaliyetleri boş zaman olarak ölçmenin kısıtları bulunmaktadır. Kadınların boş zamana yönelik olan öznel algılarının ve geçirilen zamanın niteliksel yönünün ele alınmadığı belirtilmektedir. Kadınların boş zamanı ikili iş yükünü (dual burden) kapsar ve kesintiye uğramaktadır. Bu yapıyı Bittman ve

Wajcman “kadınların boş zamanlarının parçalı karakteri” (fragmentary character of women’s leisure) şeklinde adlandırmaktadırlar. Bu yaklaşımla ele alınan kadınların boş zaman faaliyeti olarak adlandırılan bir faaliyete katılıyor olmasının onu boş zaman olarak deneyimlediği anlamına gelmediği belirtilmektedir. Kadınlar televizyon izlemek, kitap okumak, yüzmek ve yürüyüş yapmak gibi faaliyetlerde bulunma esnasında ev içi emek ve çocuk bakımıyla da ilgilenirler. Bir kadın arkadaşıyla buluşmaya giderken çocuğunu da yanına almak durumunda kalır. Sevdiği bir dizinin bölümünü izlerken o sırada elinde fasulye ayıklayabilir. Ayrıca genellikle kadınlardan beklenen başkalarının ihtiyaçlarına kendi boş zamanlarından daha fazla öncelik vermeleridir. Bu durum kadınların kısıtlı ve parçalı olarak katılabildiği boş zaman faaliyetlerine dahil olma olanağını da etkilemektedir (Bittman ve Wajcman, 2000; Özçelik, 2023:45).

Cinsiyetlendirilmiş boş zaman, kadınların çalışma dışı saatlerini zamansal olarak orantısız bir yapıya sahip olan ev içi yükümlülüklerinin bir uzantısı olarak görmeye yönlendirme eğilimi taşımaktadır. Kadınların çalışma dışındaki kalan saatlerini ev içi yükümlülüklerinin devamı olarak görmeye yönlendirmektedir. Kadınların boş zaman etkinlikleri genellikle yoğun olarak üstlenmiş olduğu sorumlulukları çerçevesinde şekillenmektedir. Erkeklerde ise boş zaman etkinliklerine katılımda bağımsız olmak, risk almak gibi unsurlara dikkat edilir. Böylelikle erkekler boş zamanı şans, statü ve yetkinlik oluşturma alanı olarak değerlendirmektedirler (Elnur, 2024: 1074).

Boş zaman kavramının cinsiyetlendirilmesi, toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranma konusunda bireylerin baskı hissetmelerine, tercihlerine veya ilgi alanlarına uymayan etkinliklere yönelmelerini sağlayarak boş zaman deneyiminin tam olarak keyif odaklı olmasından uzak kalmalarına yol açabilmektedir. Boş zamanın kalıp yargılarla inşa edilen yapısı bireylerin sosyal ilişkilerini sınırlandırmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin daha belirgin olması ve süreklileştirilmesiyle toplumsal cinsiyet ayrımı vurgulanmaktadır. Kadınlar kendilerine yüklenen cinsiyetlendirilmiş beklentilerle boş zamanlarını erkeklerden farklı deneyimleyebilmektedirler. Toplumsal cinsiyet normları, kadınlar için uygunsuz olan erkeksi görülen boş zaman etkinliklerine katılan kadınları utanç, suçluluk ve toplumsal olarak onaylanmama gibi sonuçlara yol açan sosyal damgalanmayla karşı karşıya bırakmaktadır. Böylelikle kadınların boş zaman seçimleri ve eylemleri sınırlandırılır. Boş zamana erişim ve keyif alma noktasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini oluşturmaktadır. Ortaya çıkan eşitsizlikte erkeklerin kadınlara göre boş zamanı değerlendirme önceliği vardır. Kadınların boş zaman faaliyetine katılmak yerine, erkeklerin boş zaman deneyimini kolaylaştırma gibi bir role bürünmelerine yol açılır (Kay, 1998; Elnur, 2024: 1074).

Bulgular

Çalışma kapsamında İstanbul Silivri ilçesinde bulunan Cevizli Kırathanesi’nde yapılan alan araştırmasına dayanarak erkeklerin iş dışında kalan boş zamanlarını kahvehanede geçirdikleri görülmektedir. Çalışan bir erkek mola saatlerinde bile kahvehaneye giderken emekli olanlarsa günün çoğunu bu mekânlarda geçirmektedirler. 52 yaşında emekli olan bir erkek;

“Ben Silivri Belediyesi’nde çalışırken öğle molalarında gelirdim kahveye. Şimdi evde yemeğimi yiyorum sonra kahveye çıkıyorum. Bazen öğle yemeğimi yiyorum sonra tekrar buraya geliyorum”.

Alan araştırmasından edinilen bulguya göre erkekler akşam saatlerinde ve özellikle hafta sonları kahvehaneye gitmeyi tercih etmektedirler. Erkekler evde temizlik olması, misafirin gelecek olması gibi sebeplerle kahvehaneye gittiklerini belirtmişlerdir. Ev içi sorumluluğu olan kadınlar evdeyken bu sorumluluğun dışında olan erkekler ise kahvehaneye gitmeyi tercih etmektedir.

Kahvehane kültürü erkekliğin beslendiği alan olarak önem gösterir. Küçük yaşlardan itibaren kahvehaneye giden erkekler, bilgi birikimi ve hayat deneyimi çok olan kişilerden erkekliği öğrenir. Öğrenilen erkeklik, diğer erkeklerin onu kabul edeceği seviyeye ulaşmaktır. Naif olmayan sert olmayı öğrenen, her şeyi yapabilecek gücü olan, sorumluluk sahibi olan, koruması gereken kişilere sahip çıkmayı öğrenebilen, evin reisi olabilen erkeklerdir. 37 yaşında marangoz olan aynı zamanda kırathanenin yarı zamanlı işletmeciliğini yapan erkek;

“Erkek olmayı öğreniyorsun aslında. Senden tecrübeli olan yaşça büyük olan birinden. Burada her meslekten insan var. Herkesin ustalığı farklı mesela hep yeni bir şey öğrenebiliyorsun”.

Köy ve mahalle yaşam kültüründe kahvehaneye gitmek küçük yaşlarda öğrenilir. Erkekler büyüme çağına bir çocukken kendisinden büyük yaşlarda olan erkeklerden erkeklik davranışlarını, konuşma şeklini ve sorumluluklarını öğrenir. Günlük yaşamda sürekli aktif olan ve sosyalleşmenin devamlı olduğu mekânlardır. Böylelikle kahvehanede kendini yenileyen bir aktarım söz konusudur.

Mahalle kahvehanelerinde ekonomi, siyaset, futbol, özellikle geçim sıkıntıları ana gündemlerdir. Bir kahvehane sohbeti esnasında ülkeyi yıkıp tekrardan kurabilmek mümkündür. Ataerkinin hâkim olduğu ve erkeklik alanı olarak öne çıkan sohbet konuları siyaset ve ekonomidir. Bu sohbetlerde erkek bilgi birikimini ortaya koymak, gücünü

göstermekle meşguldür. Bir sohbette öğrendiği olayı başka bir sohbette kendisi yaşamış gibi anlatabilir. Onu gözlemleyenlerin karşısında bir hegemonya kurmak ister.

Kadınlar iş, ev içi emek, bakım gibi işlerinin dışında kalan boş zamanlarında altın günlerine katılmaktadırlar. Altın günleri önceden planlanır. Toplanma sıklığı, günlerde toplanacak olan para ya da altın miktarı belirlenmektedir. Altın günü toplanmasından hazırlanmasına kadar planlı olan bir boş zaman faaliyetidir. Kadınlar yaşamlarındaki sorumluluklarından uzaklaşarak, hem cinsleriyle birlikte ortak deneyimlerini paylaşabilecekleri bir alan oluşturmaktadırlar.

Alan araştırmasında yer verilen altın günü akraba olan kadınların kurduğu bir gündür. Yenge, hala ve kuzenlerden oluşan 8 kişilik gün grubunda ayda bir çeyrek altın toplayarak buluşmalar yapıyor. Gün grubundaki kadınların yaşadığı ilçeler Bayrampaşa, Silivri ve Ümraniye'dir. Buluşmalar ev içinde 5 çeşit ile sınırlandırılan ikramlar eşliğinde olmaktadır. Gün sahibinin hazırladığı ikramlıkları yedikten sonra kadınlar sohbet edip sonrasında oyun havaları eşliğinde dans etmişlerdir. Gün katılımcısı olan kadınlarla görüşüldüğünde akrabalarıyla düzenli olarak buluşma ve bir altın birikimi yapma amacıyla gün planladıklarını aktarmışlardır. Gün grubunda ailenin küçük gelini olan 33 yaşındaki kadın;

"Biz günümüzde toplanıp bir araya geliyoruz. Bağların kopmaması lazım başka türlü düğün dernek olursa ya da denk gelirsek bir araya geliyoruz. Günü ayda bir yaptık ki düzene otursun diye. Hem altın topluyoruz yiyip içip eğleniyoruz. Bizim günümüzde birçok kazanım var ev ekonomisine katkı oluyor. Buradaki altınla mesela koltuk takımı alacağım ben. Başka biri gider bilezik alır kendine. Her işe yarıyor yani".

Kadınlar altın günleriyle küçük yaşlarda tanışmaktadır. Bir kız çocuğu annesi ve akrabalarıyla birlikte altın gününe giderken, yetişkin olduğunda kendi altın gününü planlayabilmektedir. Akraba altın günü grubunda olduğu gibi 26 yaşındaki kadın;

"Ben çocukken okuldan gelirdim evde annemin günü olurdu mesela. Yemekli altın günü yapardı. Cuma günlerinde dua ve Yasin okumalı bir gün yaparlardı o da başka bir formattı. Ben annemin peşinden giderdim ya da gün bizdeyse bir yandan anneme yardım etmeye çalışırdım. Şimdi kendi kazancım var çalışıyorum ve akraba gününe katıldım. Baktığınızda çok güzel bir olay aslında. Çocukken bulunduğun ortamlara yetişkin olmuş kendi kazancını koyarak girebiliyorsun. Bir altın toplanıyor burada sonuçta her ay bunu alabilmen lazım".

Altın günlerinde paylaşılan kadınlık deneyimleridir. Bireysel kadınlık deneyimleri ile ailelerini de temsil ederler. Örneğin eşiyle ilişkisini anlatan bir kadın; eşinin ona yaptığı jestlerden ve romantik hediyelerden bahseder. Burada kadın mutlu ve eşine sadık bir erkekle birlikte olduğu için kendisiyle ve ailesiyle gurur duymaktadır.

Altın günleri mahalle kültüründen beri devam eden bir alışkanlıktır. Kız çocukları etrafında olan büyüklerinden kadınların nasıl davranması ve konuşması gerektiğini öğrenirler. Farklı kuşaklardan olan kadınlar bir aradayken onlar için önemli olan kadınlık deneyimleridir. Altın günündeki kadınlar birbirlerini rol model alarak, cinsiyetleri hakkında birçok şey öğrenebilirler. Günlerde kadınlara özgü sohbetlerin edildiği bir ortam vardır. Ev, aile, akrabalar, özel hayat, kadın meseleleri gibi konular konuşulmaktadır. Bunun yanı sıra toplumsal gündemlere de yer verilir. Sohbet konuları geniş bir yelpazeden oluşur. Yemek tarifleri, moda, altın-takı, çocuklar, evlilik, çeyiz gibi konular hakkında konuşulmaktadır.

SONUÇ

Mahalle kahvehanesi ve kadın altın günü kamusal –özel alan ayırımına maruz kalan bir boş zaman faaliyetidir. Alan araştırmasına kapsamında olan altın gününde kadınlar erkeklerden farklı olarak özel alanda evde toplanmaktadırlar. Kadınlar altın günleri öncesinde hazırlık yaparken, erkekler böyle bir hazırlığa gerek duymazlar. Erkekler ve kadınlar hem cinsleriyle ortak mekân ve deneyimleri paylaşırken, toplumsal cinsiyet beklentilerine göre davranırlar. İki cinsiyet için benzer olan faktör ise diğerleri üzerinde baskınlık kurma çabasıdır. «En erkek», «en kadın» olabilmek amacıyla hareket ederler. Erkekler «erkek» olabilmek için kolektifin onu kabul edeceği seviyeye ulaşmaya çalışır. Hem cinslerinin gözünde erkek olabilmek gayesini taşır. Kadınlar ise hem cinsleriyle bir aradayken kadınlıklarını özgürce yaşarlar. Erkeklerin sohbet gündemleri daha genel siyasi ve ekonomik meseleler üzerinedir. Ana sohbet konularında erkek hegemonyasının olduğu futbol, ekonomi ve siyasettir. Özel konulara dair çok konuşulmaz. Kadınlar ise daha özel hayata dair konulardan konuşurlar. Sohbet konuları da yapısı itibarıyla cinsiyet beklentilerine göre belirlenir. Erkekler ve kadınlar için benzer olan taraf her iki cinsiyetinde sohbet sırasında diğerlerinin gözünde toplumsal cinsiyet beklentisini karşılama amacı vardır. Cinsiyetlendirilmiş mekânda kendini kabul ettirebilme hedefiyle davranmaktadırlar.

Sonuç olarak boş zaman faaliyetlerinde cinsiyetlere göre belirlenen mekân ve etkinlikler söz konusudur. Erkekler hem cinsleriyle ortak deneyimlerini paylaşabilecekleri ortamlarda bir araya gelmektedirler. Bu alanlarda erkekliğe

özgü davranışlar sergileyebilmektedirler. Birbirlerini anlayabilecekleri tondan konuşmaktadırlar. Böylelikle toplumsal cinsiyetini erkek olarak tanımlanmış olan birey boş zamanında kahvehaneye giderek erkekliğini pekiştirebileceği bir imkân bulmaktadır. Kadınlar ise hem cinsleriyle altın günlerinde toplanırken, ev içi sorumluluklarından ve erkeklerden ayrı bir alanda bulunmaktadır. Günlerde toplumsal cinsiyet pratiklerini sergilemektedirler.

Mahalle kahvehaneleri ve altın günleri toplumsal cinsiyetin yeniden üretilebilmesi için önemli bir imkândır. Gündelik yaşamın sürekliliğinde bireylerin iş dışında kalan boş zamanlarında katıldıkları faaliyet olarak kendini tekrarlamaktadır. Bireyler her yeni buluşmada kahvehanede bir araya gelirken veya altın gününde toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretmektedirler. Gündelik yaşamda cinsiyetlendirilmiş boş zaman faaliyetleri erkeklik ve kadınlık inşası için bireylere önemli bir alan açmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akın, A. & Demirel, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkileri. *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25 (4), 73-82.
- Akpınar, B. (2016). *Evli çiftlerin evlilik uyumu ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Aydemir, S. (2019). *Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı medya okuryazarlığı eğitiminin öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin tutumlarına etkisi*. [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Aytaç, Ö. (2002). Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 231-260.
- Bhasin, Kamla (2003). *Toplumsal Cinsiyet “Bize Yüklenen Roller”*. (A.Coşkun, K. Ay, M.Yalçın, Çev.), Kadav Yayınları.
- Bittman, M., & Wajcman, J. (2000). The rush hour: The character of leisure time and gender equity. *Social Forces*, 79(1), 165-189. <http://dx.doi.org/10.1093/sf/79.1.165>
- Bozok, M. (2019). Raewyn connell ve erkeklik çalışmalarının köşe taşı çalışması olarak erkeklikler. *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*, (9), 199-205. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/viraverita/issue/46646/573500>
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd edition). California: University of California Press.
- Deem, R. (1985). The Politics of Women's Leisure. *The Sociological Review*, 33(1), 210-228. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1985.tb03307.x>
- Dökmen, Y.Z. (2009). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. Remzi Kitabevi.
- Ecevit, Y. (2021). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları*, CEİD Yayınları.
- Elnur, A. (2024). Boş Zaman Çalışmaları: Kesişimsel Feminist Bakış Açısından Keşifsel Bir Araştırma. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 59(2), 1069-1087.
- Esgin A. (2020). Gündelik hayat sosyolojisi: tarihsel süreç ve temel ilkeler. (A.Esgin ,G. Çeğin, Ed.) *Gündelik Hayat Sosyolojisi Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar* içinde (s. 13-35) . Phoenix Yayınevi.
- French, E. E. (2021). *Stitching masculinities, stitching stories: Men's quilting experiences 1970-2020* (Doctoral dissertation, Iowa State University). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/stitching-masculinities-stories-men-s-quilting/docview/2572872215/se-2>
- Giddens, A.(2015). *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*. (G. Altaylar, Çev.). Say Yayınları.
- Hepşen, Ö. (2010). *Tevrat, İncil ve Kuran-ı Kerimde kadın bedeni*. [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Hodge, C., Bocarro, J. N., Henderson, K. A., Zabriskie, R., Parcel, T. L., & Kanters, M. A. (2005). *Family Leisure. Journal of leisure research*, 47(5), 577-600. <https://doi.org/10.18666/jlr-2015-v47-i5-5705>

Karal, S. & Mehmetoğlu, M. (2021). Tüketim toplumunda gündelik hayat sembolizmi: Poşet taşıma üzerine sosyolojik bir inceleme. *Nosyon: Uluslararası Toplum Ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (7), ss.14-25. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nosyon/issue/63425/885929>

Kaplan, P. S. (2015). *Eğitim sendikalarında toplumsal cinsiyet politikaları: Kadın öğretmenlerde toplumsal cinsiyet*. [Yüksek lisans tezi, Bilgi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Kay, T. (1998). Having it all or doing it all? The construction of women's lifestyles in time-crunched households. *Loisir et Societe/Society and Leisure*, 21(2), ss. 435-454. <http://dx.doi.org/10.1080/07053436.1998.10753663>

Lefebvre, H. (2007). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. (I. Gürbüz, Çev.). Metis Yayınları.

Osgerby, B. (2003). A pedigree of the consuming male: masculinity, consumption and the American 'leisure class'. *The Sociological Review*, 51(1), 57-85. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-954X.2003.tb03603.x>

Özçelik, A. (2023). *Zamanı ve mekânı cinsiyetlendirmek: Türkiye'de kadın kahvehaneleri ve boş zaman hakkı*. [Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Sergen, Y. (2024). *Yeni zamanlar teorisi çerçevesinde ailelerin boş zaman davranışları*. [Doktora tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür* (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları.

Soner, A. (2012). *Yapı ve fail ilişkisinden hareketle ataerkil ideoloji ve toplumsal cinsiyet etkileşimini anlamak*. [Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Yalçı, A. (2022). Gündelik hayat ve faillik problemi, *Şarkiyât İlmi Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 29-48. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sarkiat/issue/70019/1058070>

Tel, M. (2007). *Öğretim üyelerinin boş zaman etkinlikleri üzerine sosyolojik bir araştırma: Doğu Anadolu örneği*. [Doktora tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>